

SPADA FEUDAL — TIMPURIE DE LA VETIȘ (JUDEȚUL SATU MARE)

DORU RADOSAV — GH. LAZIN

Spada pe care o prezentăm mai jos (fig. 1), a fost descoperită în anul 1978, în hotarul localității Vetîș¹, la 1 km spre sud de localitate, și la 800 m în dreapta șoselei Satu Mare — Carei, pe terenul I.A.S. Vetîș, cu prilejul lucrărilor efectuate pentru plantarea unei livezi de pomi fructiferi².

Piesa este bine conservată cu excepția gărzii, căreia îi lipsește o porțiune de 16 mm din partea centrală, acolo unde se fixează pe mîner și pe lamă (colecțiile Muzeului Județean Satu Mare, inventar: 11991/A).

Părțile componente ale spadei descoperită la Vetîș, sînt următoarele: lama cu două tășuri și cu două șențuri aflate pe ambele fețe; garda; mînerul și butonul mînerului, de formă sferoidală. Menționăm că lama este destul de corodată, astfel că în cazul existenței unui eventual semn de atelier acesta nu s-a mai păstrat (n-a putut fi distins nici în cazul lucrărilor de curățire și conservare ale piesei efectuate în laborator).

Lungimea totală a spadei este de 908 mm. Mînerul piesei pînă deasupra gărzii: 85 mm, grosimea sa este uniformă pe toată lungimea: 4 mm. Mînerul de formă ușor trapezoidală, se îngustează de la gardă spre buton; deasupra gărzii este de 26 mm, iar la capăt unde este montat în buton, are lățimea de 16 mm. Menționăm că la lungimea mînerului se mai adaugă 10 mm, dar care sînt cuprinși în gardă.

Garda spadei are lungimea totală de 129 mm în secțiune ușor rectangulară (în partea centrală unde se fixează pe mîner și pe lamă); unul dintre capetele ei se transformă în secțiune aproape dreptunghiulară cu

¹ Din zona intravilană a localității, mai provine un interesant depozit de piese din bronz, compus din 16 piese, vezi: M. Rusu, în *Dacia, N.S.*, VII, 1963, p. 195, 210, nr. 16; T. Bader, în *Inventaria Archaeologica*, 1977, 3, R., 48, Idem, în *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei (Cultura pretracică și tracică)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 130, nr. 102, pl. LXXXVII. Menționăm și prezența unei monede, o drahmă emisă la Dyrhachium, de tip Maier, 144; cf. E. Chirilă — V. Lucăcel, în *ActaMP*, III, 1979, p. 138; Gh. Lazin, în *SatuMareStCom*, V—VI, 1981—1982, p. 80, nr. 8.

² Cu acest prilej, au fost deranjate mai multe locuințe, care pe baza materialelor ceramice adunate se încadrează în sec. XIII—XIV. Localitatea Vetîș apare menționată documentar prima dată în anul 1233, sub numele Vetis; la 1265 — terra Vetys; 1312 poss. Vetes (cf. Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, O—Z, Editura Academiei, București, 1968, p. 245.

dimensiuni 12×13 mm, pe cînd celălalt, circulară, cu diametrul de 8 mm. Tehnic, se observă că o porțiune din lăcașul practicat în gardă în vederea introducerii ei pe mîner, a fost lărgită pînă la lățimea lamei, în așa fel încît umerii acesteia pe o porțiune de 3—4 mm sînt îngropați în grosimea barei folosite la confecționarea gărzii. Referitor la poziția gărzii, aceasta este perpendiculară pe lama spadei, cu observația că ambele capete ale ei sînt ușor îndoite înspre buton; nu putem preciza dacă acest fapt se datorește unor deplasări ulterioare, sau că această poziție era cea inițială, respectiv constructivă.

Butonul mînerului, așa cum s-a menționat mai sus este de formă sferoidală, este turnat separat și montat apoi prin presare pe capătul mînerului, partea dinspre mîner nu este perfect dreaptă; de fapt între această parte a butonului (partea dinspre mîner) și garda lamei există un paralelism perfect. Butonul are următoarele dimensiuni: lungimea este de 47 mm; înălțimea 25 mm; grosimea maximă (la capătul mînerului) de 20 mm.

Lama spadei prevăzută cu două tăisuri, are lungimea de 791 mm, cu lățimea sub gardă de 52 mm, și la vîrf de 19 mm. De o parte și alta a lamei se află cîte o șențuire (așa-zisul „șanț pentru scurgerea singelui“), care se îngustează treptat de la gardă spre cele două șențuiri cu o lungime de 710 mm, acoperind aproape în întregime lama pe lungimea acesteia; la garda acestea sînt de 18 mm lățime, ele scad treptat spre vîrf pînă la 8 mm lățime, punctul ultim unde acestea se mai pot distinge. Șențuirile practicate pe cele două fețe ale lamei, nu continuă și pe mînerul spadei.

Spada descoperită la Vetîș (ea a ajuns prin donație la Muzeul Județean Satu Mare, recunoașterile de teren efectuate ulterior, nu permit precizări cu privire la contextul ei de descoperire, mormînt?), este bine lucrată, dintr-un material de bună calitate, simetrică și bine echilibrată

Pentru datarea spadei avem la dispoziție mai multe elemente dar mai ales butonul, mînerul și garda acesteia, evident nu excludem nici lama, sau diferitele raporturi dintre dimensiunile părților ei componente. Lipsese un element de prim indiciu în cronologie, inscripție sau semn de atelier.

Luînd în discuție literatura de specialitate tipologiile propuse, spada de la Vetîș, face parte dintre piesele care au primit denumirea de: „spadă romanică“, a căror utilizare a durat în Europa, pînă pe la mijlocul secolului al XIV-lea. Între spadele romanice, se distinge de către Ada Bruhn-Hoffmeyer, un grup de piese de tipul III C, cu buton sferoidal s-au în formă de disc turnat separat și montat prin presare pe capătul mînerului, cu garda dreaptă³. Evoluția acestui tip de spade începe pe la 1200,

³ Ada Bruhn-Hoffmeyer, *Middelalderens Tveæggede Svaerd*, Kobenhavn, 1954, vol. I, p. 188—189.

continuându-și o evoluție lentă, prin modificarea proporțiilor în perioada care urmează⁴.

Mînerul spadei este și el scurt, pentru a fi prins doar cu o singură mîna, în același timp garda, cu toate că este simplă ca realizare tehnică, este de lungime mică. Aceste elemente, mînerul și garda scurtă pledează și ele pentru o încadrare cronologică mai veche. Lama spadei de la Vetîș de lungime medie, are ca și principale caracteristici, vîrfurile relativ lat, șanțurile mediane, cele două tășuri, elemente care concură în folosirea ei ca „spadă de lovit“, ceea ce o deosebește de „spadele de lovit și împuns“, sau de cele noi folosite în primul rînd pentru împuns⁵.

Spada de la Vetîș, se înscrie în tipul de „spadă romanică“, tipul C al clasificării propuse de Ada Bruhn-Hoffmeyer, evoluția acestui tip începînd în jurul anului 1200. Alături de elementele menționate mai sus, indirect în sprijinul încadrării cronologice a acestei spade, se adaugă pe de o parte mențiunea documentară a localității, pentru prima dată în anul 1238, și implicit locuințele deranjate din zona unde a apărut și spada, unde de habitat care pe baza ceramicii se înscriu în secolele XIII—XIV.

Ținînd seama de toate acestea, cu adăugirea că în zonele imediat învecinate, fie Ungaria, fie Polonia⁶, spadele de acest tip sînt datate în secolul al XIII-lea, opinăm pentru plasarea în timp a exemplarului descoperit la Vetîș în a doua parte a primei jumătăți a secolului al XIII-lea și eventual cu puțin timp peste mijlocul acestui veac, folosirea ei însă a durat probabil mai mult timp, pe întreg cuprinsul secolului XIII, și poate începutul celui următor.

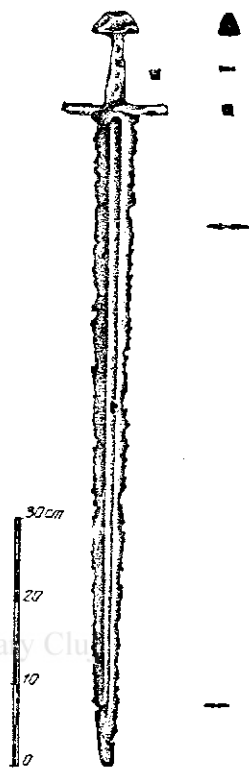

Fig. 1. Spada feudal timpurie de la Vetîș (jud. Satu Mare).

⁴ Spadele mai lungi și cu garda lătită la capete, se datează spre mijlocul secolului al XIV-lea, cf. Ada Bruhn-Hoffmeyer, *op. cit.*, vol. II, p. 56 și urm., pl. XII.

⁵ Din multe puncte de vedere, spada de la Vetîș, are asemănări cu cea descoperită la Grid, județul Hunedoara, vezi, Radu Popa, *O spadă medievală din Valea Streiului și câteva considerații istorice legate de ea*, în *Sargetia*, IX, 1972, p. 75—88, fig. 1.

⁶ Pentru bibliografia descoperirilor de spade de acest fel, vezi, Radu Popa, *art. cit.*, p. 77 și notele 7—8. Mai recent o spadă de acest tip a apărut într-un mormînt din cadrul unui cimitir din Polonia, mormîntul nr. 558 din necropola de la Cedynia, vezi, Helna Malinowska — Lauarczyk, *Cmentarzysko Sredniowieczne w Cedyni*, vol. I—II, Szczecin, 1982, vol. I, p. 121—126, pl. XIII.; vol. II, p. 132—133, fig. 105.

LÉPÉE DU DÉBUT DU MOYEN AGE TROUVÉ À VETIȘ (le département de Satu Mare)

(Résumé)

Les auteurs présentent une épée découverte incidemment en 1978 dans la localité Vetîș, et qui se trouve maintenant dans les collections du musée de Satu Mare (inventaire 11991/A). L'épée s'inscrit dans le cadre du type „épée romanique“ qui a partir de 1200 commence à être connu.

Ayant à la base l'analyse des éléments composants et de la littérature de spécialité, l'encadrement chronologique de la pièce, correspondant à un intervalle de temps marqué par la deuxième partie de la première moitié du XIIIe siècle et probablement un intervalle de temps suivant immédiatement après 1250.